

ΜΕΣΟΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΕΦΥΑΛΩΜΕΝΗ ΚΕΡΑΜΙΚΗ ΜΕ ΛΕΥΚΟ ΠΗΛΟ ΑΠΟ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ ΟΙΚΟΠΕΔΩΝ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Iωάννης ΚΑΝΟΝΙΔΗΣ

Στη μνήμη του Γ. Γονδιώτη
Χημικού-Λαογράφου

SUMMARY: During a rescue excavation in a building site at the historical center of Thessaloniki, among various constructive phases there were discovered the ruins of a private Middle-Byzantine house.

The landfill of this house yielded a number of coins and a great amount of Middle-Byzantine white biscuit, red and white glazed ware, consisting of cooking and storing vessels.

The table white glazed ware was particularly interesting. Most of the potsherds of this particular type came from the courtyard and were found in a depth of 80 cm. According to the coins that were discovered there, this landfill must be dated in the last decade of the 11th century. The rare earliest examples belong to the colour type. Most of these belong, according to J.W. Hayes, to the Glazed White Ware II. The vessels shapes are deep and shallow, small and large plates, small bowls, one- and two handle cups, saucers, chalices and lamps, decorated with painted, sgraffito or en relief stylized geometric and vegetal motifs. Hunting scenes and representations of fictional or real animals are en relief.

The hoard of White Glazed Ware from the building site at Agape str. is a rare find in the city of Thessaloniki. Until now the finds of this particular Middle-Byzantine ware, recorded up to the recent archaeological researches, were extremely rare.

Στα ποδίσματα των ανασκαφών, που διεξάγει εδώ και αρκετά χρόνια η 9η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων στην πόλη της Θεσσαλονίκης, σπάνια καταγράφονται ευρήματα μεσοβυζαντινής κεραμικής με λευκό πηλό. Όταν αναφέρεται κεραμική της κατηγορίας αυτής, αφορά ανασκαφή στο κέντρο της πόλης, κάτω από τη σημερινή οδό Αγίου Δημητρίου, και φυσικά πρόκειται για περιορισμένο αριθμό οστράκων. Θα μπορούσαμε να πούμε, πιο συγκεκριμένα, ότι ο αριθμός των οστράκων στις ελάχιστες ανασκαφές που εντοπίστηκαν δεν υπερβαίνει τα δέκα δύοτρακα και συνήθως είναι λιγότερα από πέντε.

Μόνο σε τέσσερα οικόπεδα του κέντρου της πόλης έχουν εντοπιστεί μεγαλύτερες ποσότητες. Πρόκειται για τα οικόπεδα των οδών Αγίας Σοφίας 52¹, Σπ. Λούη 5², Κομνηνών 7³ και Αγάπτης 3.

Η ανασκαφή στο οικόπεδο της οδού Αγάπτης αποτελεί την πρώτη και μοναδική μέχρι στιγμής περίττωση, που μας δίνει μια πιο σαφή εικόνα της παρουσίας της εφυαλωμένης κεραμικής με λευκό πηλό στη Θεσσαλονίκη. Καταγράφηκαν συνολικά 891 δύοτρακα αυτής της κατηγορίας.

Κατά τη διάρκεια της σωστικής ανασκαφής στο οικόπεδο της οδού Αγάπτης, ανάμεσα στα οικοδομικά λείψανα διαφόρων οικιστικών φάσεων, αποκαλύφθηκαν τα

ερείπια ιδιωτικής οικίας βυζαντινών χρόνων. Αυτή θεμελιώνόταν πάνω στα ερείπια παλαιοχριστιανικής οικίας, μέρος των οποίων αξιοποίησε. Οι χώροι της ήταν οργανωμένοι γύρω από μία υπαίθρια (εσωτερική) αυλή. Μετά την καταστροφή της, και κατά τη διάρκεια των παλαιολόγιων χρόνων, στη θέση της λειτούργησε κομπτήριο.

Στην αυλή της μεσοβυζαντινής οικίας βρέθηκαν συγκεντρωμένα σε ένα στρώμα, πάχονς 0,80 μ. και έκτασης 20 τ.μ., νομίσματα και άφθονη κεραμική της μεσοβυζαντινής περιόδου. Η κεραμική συνίστατο σε αβαφή από κόκκινο και λευκό πηλό και εφυαλωμένη μόνο με λευκό πηλό. Το μεγαλύτερο μέρος της άβαφης μεσοβυζαντινής κεραμικής ανήκε σε μαγειρικά και μικρά αποθηκευτικά σκεύη. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσίαζε η επιτραπέζια εφυαλωμένη κεραμική από λευκό πηλό.

Τα πρωιμότερα δείγματα (τέλη 10ου αι.) της ανασκαφής στο οικόπεδο της οδού Αγάπτης ανήκουν στην πολυχρωμική κατηγορία και είναι είκοσι τρία. Στην κατηγορία Polychrome Ware 1, σύμφωνα με την ταξινόμηση του J.W. Hayes, ανήκουν τα περισσότερα δύοτρακα (Hayes 1992: 35-37). Πρόκειται για θραύσματα από μικρές κούπες, φλιτζάνια με μία λαβή και ενός πινακίου. Λευκό επίχρισμα και άχρωμη εφυάλωση καλύπτουν την εξωτερική

1. ΑΔ 49 (1994), Χρονικά, 511-514, σχέδ. 27.

2. ΑΔ 46 (1991), Χρονικά, 275-276.

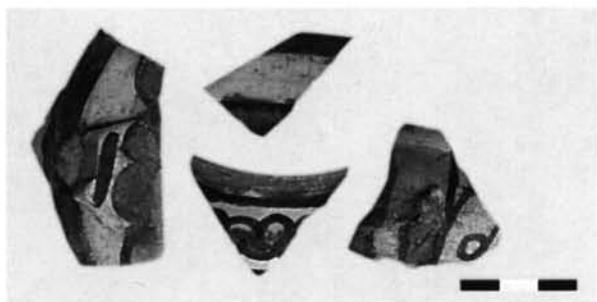
3. Αδημοσίευτη.

επιφάνεια των κλειστών αγγείων, ενώ ίχνη εφυάλωσης υπάρχουν και στο εσωτερικό τους. Το πινάκιο έχει επίχρισμα και εφυάλωση στο εσωτερικό, ενώ μία κούπα φέρει εσωτερικά εφυάλωση άχρωμη και εξωτερικά με λαμπερό κίτρινο χρώμα. Σχεδόν σε όλα τα θραύσματα η εφυάλωση απολεπτίζεται έντονα. Τα διακοσμητικά μοτίβα είναι γραπτά με κίτρινο και γαλαζοπράσινο χρώμα και μαύρα περιγράμματα. Τα θέματα είναι μόνο γεωμετρικά: σπειροειδή, αλυσιδωτά, ρομβοειδή, γλωσσοειδή. Στα όστρακα αυτά δεν απεικονίζονται μορφές και φυτικά μοτίβα. Το χειλός συχνά είναι βαμμένο κίτρινο (Εικ. 1-4). Σε δύο μόνο όστρακα υπάρχει διακόσμηση και με κόκκινο χρώμα.

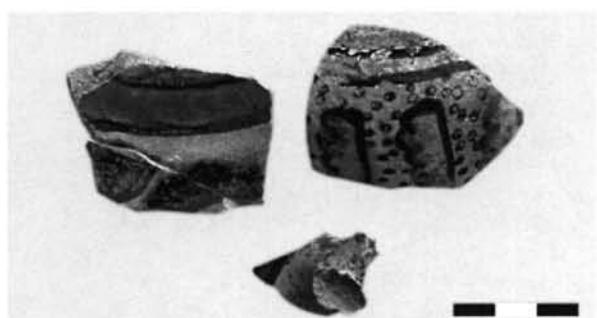
Πέντε όστρακα μόνον ανήκουν, σύμφωνα με την ταξινόμηση του Hayes, στην κατηγορία Polychrome Ware 3 (τέλη 11ου αι.) (Hayes 1992: 35-37). Τα τέσσερα ανήκουν σε πινάκια και το ένα σε μικρή κούπα. Διακοσμούνται με άσπρες και μαύρες θλαστές ή κυματιστές γραμμές (Εικ. 5).

Τρία έχουν γαλαζοπράσινη γραμμή στο χειλός. Ένα τμήμα πινακίου φέρει γραπτή διακόσμηση από μπλε και βαθύχρωμη καστανή διακόσμηση (Εικ. 6), ενώ η εξωτερική του επιφάνεια καλύπτεται από αραιωμένη πράσινη εφυάλωση.

Τα πιο πολλά όστρακα από το οικόπεδο της οδού Αγάπης 3 ανήκουν, σύμφωνα με την ταξινόμηση του Hayes,

Εικ. 1. Όστρακα πολυχρωμικής κατηγορίας I.

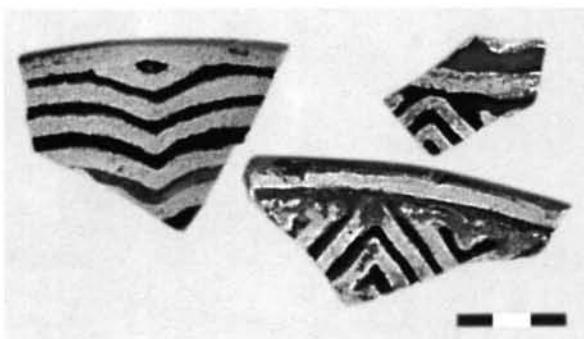
Εικ. 2. Όστρακα πολυχρωμικής κατηγορίας I.

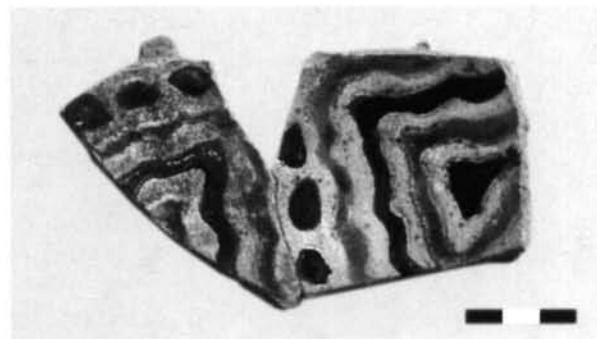
Εικ. 3. Όστρακα πολυχρωμικής κατηγορίας I.

Εικ. 4. Όστρακα πολυχρωμικής κατηγορίας I.

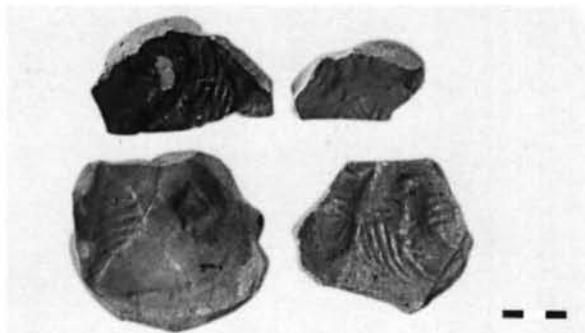
Εικ. 5. Όστρακα πολυχρωμικής κατηγορίας 3.

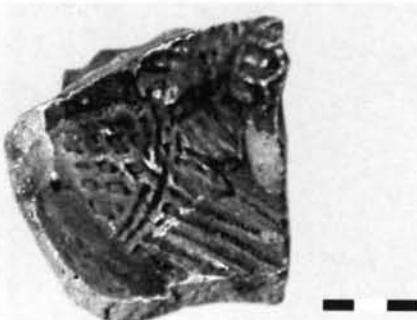
Εικ. 6. Τμήμα πινακίου πολυχρωμικής κατηγορίας 3.

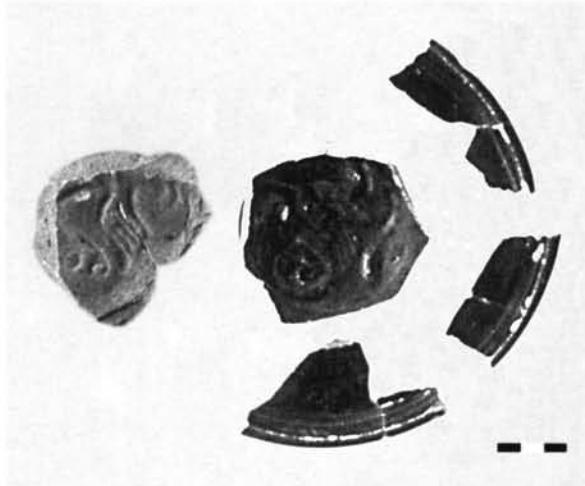
Εικ. 7. Τμήμα πινακίου τύπου GWWII με ανεικονική διακόσμηση (BK 4567/66).

Εικ. 8. Τμήματα πινακίων τύπου GWWII με παράσταση φτερωτών ζώων (BK 4567/63, BK 4567/78).

Εικ. 9. Τμήμα πινακίου ή φροντιέρας τύπου GWWII με απεικόνιση πτηνού (BK 4567/82).

Εικ. 10. Τμήματα δύο πινακίων τύπου GWWII με παράσταση φτερωτού λιονταριού από την ίδια μήτρα (BK 4567/68, BK 4567/67).

στην κατηγορία Glazed White Ware II (Hayes 1992: 18-29). Υπάρχει μεγάλη ποικιλία σε σχήματα και τρόπους διακόσμησης. Τα περισσότερα είναι μεγάλα πινάκια ή φροντιέρες. Υπάρχουν επίσης και μικρά πινάκια, κούπες, φλυτζάνια με μία ή δύο λαβές και λυχνάρια με συμφυτή δίσκο. Η εφυάλωση είναι συνήθως ανοιχτοκίτρινη ή ανοιχτοπράσινη και, σπανιότερα, βαθυπράσινη και λαδοπράσινη. Καλύπτει συνήθως τη μία πλευρά του αγγείου και σπανιότερα ολόκληρο.

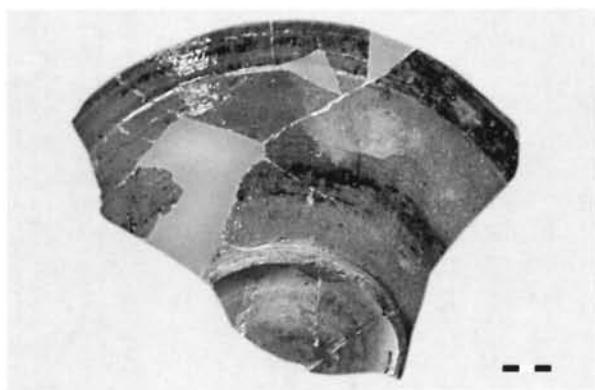
Το συνηθέστερο είδος διακόσμησης στην κατηγορία αυτή είναι η ανάγλυφη. Η εφυάλωση είναι ανοιχτοκίτρινη, ανοιχτοπράσινη, βαθυπράσινη και λαδοπράσινη. Σε δύο μόνο πινάκια η εφυάλωση είναι φθαρμένη. Η κάλυψη των αγγείων με εφυάλωση ποικίλλει από αγγείο σε αγγείο. Συνελέγησαν 60 δόστρακα, τα οποία, μετά την καταγραφή και τη συντήρησή τους, προέκυψε ότι ανήκουν σε δεκαεπτά αγγεία. Είναι όλα πινάκια και φροντιέρες. Από αυτά τα πέντε έχουν ανεικονική διακόσμηση με γεωμετρικά και φυτικά μοτίβα σε πλατιές τανίες, που ορίζουν μετάλλια στο κέντρο του πυθμένα (Εικ. 7). Δύο έχουν απεικόνιση φτερωτού γρύπα στο κέ-

ντρο του πυθμένα (Εικ. 8), ενώ σε άλλα δύο υπάρχουν παραστάσεις πτηνού (Εικ. 9). Σε ένα απεικονίζεται αδιάγνωστο τετράποδο ζώο, ενώ σε άλλο σώζεται το πίσω τμήμα σώματος αλόγου. Χαρακτηριστικά είναι δύο πινάκια που φέρουν παράσταση καθιστού ζώου, ίσως φτερωτού λιονταριού, και προέρχονται από την ίδια μήτρα (Εικ. 10). Η εφυάλωση του ενός είναι κίτρινη και του άλλου βαθυπράσινη. Παρόμιο πινάκιο με εμπίεστη διακόσμηση βρέθηκε στο Sarachane (τύπος 5, Hayes 1992: 23, πίν. 3-4).

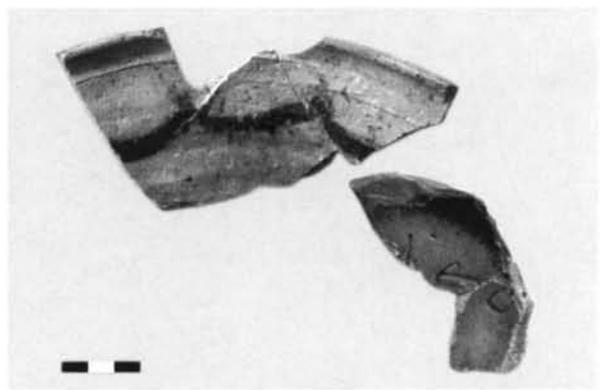
Από την ίδια μήτρα προέρχονται οι παραστάσεις δύο αποσπασματικά σωζόμενων μεγάλων πινακίων (Εικ. 11-12) με σκηνή κυνηγιού· ιπτέας, καταδιώκει δύο θηράματα. Η παράσταση απλώνεται σε όλο το εσωτερικό του αγγείου. Στα δύο τελευταία αγγεία του τύπου αυτού η ανάγλυφη διακόσμηση είναι τελείως ασαφής. Άλλους είδους διακόσμηση της κατηγορίας Glazed White Ware II είναι η γραπτή. Βρέθηκαν ελάχιστα θραύσματα από πινάκια ή φροντιέρες. Το χειλός σε τρία από αυτά κοσμείται με εγχάρακτες γραμμές. Η εσωτερική και η εξωτερική επιφάνειά τους καλύπτεται με κιτρινωπή εφυάλωση. Διακοσμούνται με πινελιές ή κηλίδες από καστανό επίχρισμα

Εικ. 11-12. Τμήματα πινακίου με παράσταση κυνηγιού (BK 4567/72α-δ και BK 4567/70α-β).

Εικ. 13. Τμήμα πινακίου με γραπτή διακόσμηση.

Εικ. 14. Τμήμα πινακίου με γραπτή διακόσμηση και βάση μικρού πινακίου με εγχάρακτη επιγραφή: ΛΕΟ.

διατεταγμένες συμμετρικά. Σε μία περίπτωση υπάρχουν ζώνες από καστανό επίχρισμα στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου (Εικ. 13) και σε μία άλλη η διακόσμηση αποτελείται από καστανού χρώματος κυματιστές γραμμές εσωτερικά του χειλούς⁴ (Εικ. 14α).

Εγχάρακτη διακόσμηση διατυπώθηκε σε αρκετά θραύσματα κυρίως από χειλή πινακίων. Η διακόσμηση γίνεται με συνεχόμενες κυματιστές ή θλαστές γραμμές. Σε ένα μοναδικό όστρακο από βάση μικρού πινακίου με κιτρινωπή εφυάλωση σώθηκε τμήμα εγχάρακτης επιγραφής ΛΕΟ (Εικ. 14β).

Όλα τα υπόλοιπα όστρακα ανήκουν σε ακόσμητα αγγεία από τα οποία είναι αδύνατον να προσδιοριστούν με ακρίβεια, πλην ελαχίστων, τα σχήματά τους. Ενδεικτικά

αναφέρουμε ορισμένους τύπους που μπορέσαμε να διαπιστώσουμε το σχήμα τους, όπως ένα λυχνάρι με συμφυή δίσκο και μικτήρα, μία κούπα με κωνικό πόδι, ένα κύπελο με κυλινδρικό σώμα και πιθανώς υπερυψωμένη βάση, μία μικρή κούπα με λαβές και μία κούπα με ψηλό πόδι.

Σύμφωνα με τα νομιμοτικά δεδομένα η απόδοιψη της οικοσκευής της μεσοβυζαντινής οικίας, που παρουσιάσαμε παραπάνω, έγινε την τελευταία δεκαετία του 11ου αιώνα. Στο στρώμα, εκτός από τη διείσδυση ελάχιστων νομισμάτων του 4ου-6ου αιώνα, βρέθηκαν τα εξής νομίσματα: ένα μιλιαρχίο Ρωμανού Δ' Διογένη⁵, δύο ανώνυμοι φόλλεις κατηγορίας Α2⁶, ένας ανώνυμος φόλλις κατηγορίας Β⁷, ένας ανώνυμος φόλλις κατηγορίας Κ⁸, και δύο τεταρτηρά κοπής Θεοσαλονίκης Αλεξίου Α' Κομνηνού μετά

4. Παρόμοια αγγεία, βλ. Hayes 1992: πίν. 3-4.

5. α) BN 2253/46. 'Ένα τρίτο μιλιαρχίον των Ρωμανού Δ' Διογένη (1068-1071), βλ. Grierson 1973: 795, πίν. LXV 7.2.

β) BN 2253/140, Grierson 1973: 651, πίν. XLIX.

6. BN 2253/52. Ανώνυμος φόλλις κατηγορίας Α2 (976-1030/35), βλ. Grierson 1973: 660, πίν. LI 24.21.

7. BN 2253/117. Ανώνυμος φόλλις κατηγορίας Β (1030/35-1042), βλ. Grierson 1973: 678, πίν. LV B40.

8. BN 2253/116. Ανώνυμος φόλλις κατηγορίας Κ (1085-1092), βλ. Grierson 1973: 703, πίν. LXVIII K10.

τη μεταρρύθμιση⁹. Τα νομίσματα αυτά, πλην των δύο τελευταίων, κυκλοφορούν τον 11ο αιώνα και αποσύρονται με τη μεταρρύθμιση του 1092, γεγονός το οποίο αποτελεί terminus ante quem για τη χρονολόγηση της κεραμικής της οικοσκευής από τη μεσοβυζαντινή οικία. Ως εκ τούτου η απόρριψη της συγκεκριμένης κεραμικής πρέπει να έγινε την τελευταία δεκαετία του 11ου αιώνα¹⁰. Σε αυτή, όπως συμπεραίνουμε από τα παραπάνω, συγκαταλέγονται και παλαιότερα πολύτιμα και αγαπημένα σκεύη.

Κατάλογος των κυριότερων εφυαλωμένων αγγείων της ανασκαφής του οικοπέδου της οδού Αγάπης

1. Αριθ. ευρ. BK 4567/66 (Εικ. 15). Βάση και τμήμα σώματος μεγάλου πινακίου. Σωζ. ύψ. 5,50, διάμ. βάσ. 13 εκ. Πηλός λευκός. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα ανοιχτό με χοντρά τοιχώματα. Διακόσμηση ανάγλυφη: κυκλική ταινία με συνεχόμενα ορθογώνια διάχωρα ορίζει μετάλλιο, στο οποίο εγγράφεται τετράφυλλος ρόδακας με λογχοειδή φύλλα. Ωσειδή μοτίβα στον κενό χώρο. Ανοιχτοπράσινη εφυάλωση καλύπτει το εσωτερικό του αγγείου και τη βάση εξωτερικά (Morgan 1942: 46, εικ. 32D).
2. Αριθ. ευρ. BK 4567/67 (Εικ. 15). Βάση και τμήματα χειλούς μεγάλου πινακίου. Διάμ. βάσ. 7,50, διάμ. χειλ. 18 εκ. Πηλός λευκός. Βάση δακτυλιόσχημη. Σώμα ρηχό και ανοιχτό. Χειλος λοξότυμη που αποκλίνει προς τα εξω. Διακόσμηση εγχάρακτη και ανάγλυφη: εγχάρακτη πλατιά γραμμή περιτρέχει το χειλος εσωτερικά και άλλη λεπτότερη εξωτερικά: στο κέντρο του πυθμένα μετάλλιο με ανάγλυφη παράσταση φτερωτού λιονταριού. Βαθυπράσινη εφυάλωση καλύπτει το αγγείο (Hayes 1992: 19, εικ. 6 (8)).
3. Αριθ. ευρ. BK 4567/68. Βάση πινακίου. Διάμ. βάσ. 6 εκ. Πηλός λευκός-ρόδινος. Βάση δακτυλιόσχημη. Διακόσμηση ανάγλυφη. Στον πυθμένα παράσταση φτερωτού λιονταριού. Ανοιχτοπράσινη εφυάλωση καλύπτει το αγγείο. Η διακόσμηση είναι ίδια με του BK 4567/67.
4. Αριθ. ευρ. BK 4567/72α-δ. Τμήματα βάσης, σώματος και χειλους μεγάλου πινακίου. Σωζ. ύψ. 8,50 εκ. Πηλός λευκός. Βάση δακτυλιόσχημη. Σώμα ανοιχτό και ρηχό. Χειλος λοξότυμο, προς τα εξω. Διακόσμηση εγχάρακτη και ανάγλυφη: εγχάρακτη γραμμή περιτρέχει το χειλος εσωτερικά και μία λεπτότερη εξωτερικά. Πλατιά ταινία με φυτικό πλοχυμό ορίζει μετάλ-

λιο με παράσταση κυνηγιού στο εσωτερικό του αγγείου. Διακρίνεται το πρόσθιο τμήμα αλόγου και δύο μικρά ζώα που τρέχουν. Βαθυπράσινη εφυάλωση καλύπτει το αγγείο εσωτερικά και εξωτερικά.

5. Αριθ. ευρ. BK 4567/70α-β. Τμήματα βάσης μεγάλου πινακίου. Σωζ. ύψ. 3,40, διάμ. βάσ. 16 εκ. Πηλός λευκός. Βάση δακτυλιόσχημη υπερυψωμένη. Διακόσμηση ανάγλυφη: διακρίνεται παράσταση κυνηγιού. Άλλο γου φορεί μακρύ πτυχωτό χιτώνα μικρό ζώο τρέχει μπροστά από το άλογο. Κιτρινωπή εφυάλωση καλύπτει το εσωτερικό του αγγείου και τη βάση εξωτερικά. Είναι κατασκευασμένο με την ίδια μήτρα με το πινάκιο BK 4567/72α-δ.
6. Αριθ. ευρ. BK 4567/78 (Εικ. 16). Βάση πινακίου. Σωζ. ύψ. 2,60, διάμ. βάσ. 9 εκ. Πηλός λευκός. Βάση δακτυλιόσχημη υπερυψωμένη. Διακόσμηση ανάγλυφη: διακρίνεται τμήμα γρύπα προς τα αριστερά. Ανοιχτοπράσινη εφυάλωση καλύπτει το εσωτερικό του αγγείου.
7. Αριθ. ευρ. BK 4567/63. Βάση πινακίου. Σωζ. διάμ. βάσ. 6,40 εκ. Πηλός λευκός. Βάση δακτυλιόσχημη. Διακόσμηση ανάγλυφη: σώζεται τμήμα γρύπα προς τα αριστερά. Ανοιχτοπράσινη εφυάλωση καλύπτει το αγγείο (Morgan 1942: 46, εικ. 33B).
8. Αριθ. ευρ. BK 4567/65 (Εικ. 16). Βάση πινακίου. Σωζ. ύψ. 2,40, διάμ. βάσ. 7 εκ. Πηλός λευκός. Βάση δακτυλιόσχημη. Διακόσμηση ανάγλυφη: διακρίνεται φανταστικό ζώο προς τα αριστερά: στη βάση υπάρχει εγχάρακτος σταυρός. Βαθυκίτρινη εφυάλωση καλύπτει το εσωτερικό του αγγείου (Morgan 1942: 46, εικ. 33A).

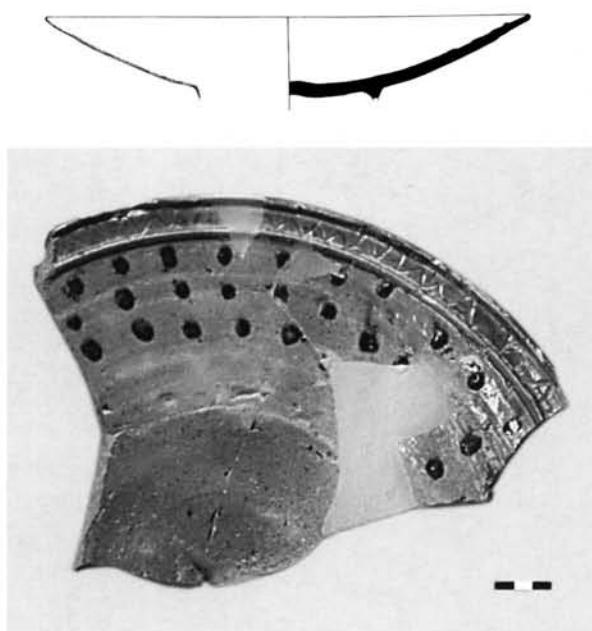
Εικ. 15. Τμήματα μεγάλων πινακίων με ανάγλυφη φυτική διακόσμηση (BK 4567/66) και παράσταση φτερωτού λιονταριού (BK 4567/67).

Εικ. 16. Τμήμα πινακίου με παράσταση φτερωτού γρύπα (BK 4567/78) και βάση πινακίου με παράσταση φανταστικού ζώου (BK 4567/65).

9. BN 2253/92 και BN 2253/146. Δύο τεταρτηρά Αλεξίου Α' Κομνηνού (1092-1118), τύπος 3, κοπής Θεοσπάλονής, βλ. Morrisson 1970: 685, πίν. XCV.

10. Ενδιαφέροντα θεώρημα το διευθυντή του Νομισματικού Μουσείου Αθηνών κ. Ιωάννη Τσιράτσογλου για τις πολύτιμες συμβουλές του στην επεξεργασία των νομισματικών δεδομένων από την ανασκαφή στο οικόπεδο της οδού Αγάπης 3.

Εικ. 17-18. Τμήμα μεγάλου πινακίου με γραπτή-εγχάρακτη διακόσμηση (BK 4567/73a-β).

9. Αριθ. ευρ. BK 4567/82. Τμήμα βάσης μεγάλου πινακίου. Σωζ. ύψ. 2,60, σωζ. διάμ. βάσ. 14 εκ. Πηλός λευκός. Βάση δακτυλιόσχημη υπερυψωμένη. Διακόσμηση ανάγλυφη: τμήμα πτηνού(;)· Βαθυκίτινη εφυάλωση καλύπτει το εσωτερικό του αγγείου.
10. Αριθ. ευρ. BK 4567/83. Τμήμα βάσης πινακίου. Σωζ. ύψ. 2,90, σωζ. διάμ. βάσ. 12 εκ. Πηλός λευκός-ρόδινος. Βάση δακτυλιόσχημη υπερυψωμένη. Διακόσμηση ανάγλυφη-γραπτή: πλατιά ταινία διακοσμημένη με θλαστή γραμμή ορίζει μετάλλιο με παράσταση πτηνού προς τα αριστερά που φαίνεται ψάρι(;)· Δύο μεγάλες πινελιές πράσινου και καστανού χρώματος ποικιλούν τη διακόσμηση. Κίτρινη εφυάλωση καλύπτει το εσωτερικό του αγγείου.
11. Αριθ. ευρ. BK 4567/73a-β (Εικ. 17-18). Τμήμα μεγάλου πινακίου. Σωζ. ύψ. 6,50 εκ. Πηλός λευκός. Βάση δακτυλιόσχημη υπερυψωμένη. Σώμα ανοιχτό ωχρό. Χειλος ταινιωτό-αυλακωτό. Διακόσμηση εγχάρακτη-γραπτή: κυματιστή εγχάρακτη γραμμή κοσμεί το χείλος· κηλίδες καστανού επιχρύσιμα συμμετρικά τοποθετημένες διατάσσονται σε τρεις ζώνες κοντά στο χειλος εσωτερικά· στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου δύο ζώνες καστανού επιχρύσιμα. Εφυάλωση ανοιχτοπράσινη εσωτερικά και εξωτερικά.
12. Αριθ. ευρ. BK 4567/37 (Εικ. 19). Μικρή κούπα ή λυχνάρι. Ύψ. 6,50, διάμ. χειλ. 8,60, διάμ. βάσ. 6 εκ. Πηλός λευκός. Βάση υπερυψωμένη σε μορφή κωνικού ποδιού. Σώμα καλυκόσχημο. Χειλος οριζόντιο ταινιω-

Εικ. 19. Μικρή κούπα ή λυχνάρι (BK 4567/37) και λυχνάρια με συμφνή δίσκο.

Εικ. 20. Λυχνάρι με συμφνή δίσκο (BK 4567/36).

- τό-αυλακωτό. Ρόδινο επίχρισμα και κίτρινη-πορτοκαλία εφυάλωση καλύπτει το εσωτερικό και το εξωτερικό του αγγείου πλην της βάσης του (Morgan 1942: 197, πίν. VIIg; Hayes 1992: 29 (type 17), εικ. 9 (22)).
13. Αριθ. ευρ. BK 4567/36 (Εικ. 20). Λυχνάρι με συμφνή δίσκο. Ύψ. 7,80, διάμ. χειλ. 10,10, διάμ. βάσ. 5,90 εκ. Πηλός λευκός. Σώμα κωνικό· χειλος ταινιωτό. Διακρίνεται γένεση μυκτήρα και λεπτής ταινιωτής γραμμής. Το εσωτερικό καλύπτεται με πράσινη εφυάλωση (Hayes 1992: 29 (type 16), εικ. 10 (3, 14), πίν. 6b).
 14. Αριθ. ευρ. BK 4567/62 (Εικ. 19). Τμήμα λυχναριού με συμφνή δίσκο. Ύψ. 5,60, διάμ. βάσ. 5,50 εκ. Πηλός λευκός· το εσωτερικό καλύπτεται με ανοιχτοπράσινη εφυάλωση (Hayes 1992: 29 (type 16), εικ. 10 (3), πίν. 6b).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Grierson 1973 :** GRIERSON (PH.). – Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, 3, Dumbarton Oaks Center for the Byzantine Studies, Trustees for Harvard University, Washington, D.C. 1973.
- Hayes 1992 :** HAYES (J.W.). – Excavations at Sarachane in Istanbul, 2: The Pottery, Princeton 1992.
- Morgan 1942 :** MORGAN (C.H.). – The Byzantine Pottery, Corinth XI, Cambridge, Mass. 1942.
- Morrison 1970 :** MORRISON (C.). – Catalogue des monnaies byzantines de la Bibliothèque Nationale, 2, Paris 1970.